

О.М.НАКОНЕЧНИЙ, О.О.КАГАЛО

Институт екології Карпат НАН України
79026, Львів, вул. Козельницька, 4

**ЗНАХІДКА *CAREX DAVALLIANA* SMITH (*CYPERACEAE*) У
ФЛОРИ ЗАХІДНОГО ОПІЛЛЯ**

ключові слова: рідкісні види, реліктовий локалітет, Західне Опілля,
созологічна оцінка

key words: rare species, relict locality, Western Opillya, sodzological evaluation

A.M.NAKONECHNY, A.A.KAGALO

**FINDING *CAREX DAVALLIANA* SMITH (*CYPERACEAE*) IN THE FLORA
OF WESTERN OPYLLA**

Institute of Ecology of the Carpathians
4 Kozelnytska str., 79026 Lviv, Ukraine

It is reported that a rare middle- european sedge species – *Carex davalliana* Smith was found for the first time in Western Opylla range. The results of the investigations of discovered habitats, where this species forms association fragments – *Caricetum davallianae* Dutoit 1924 – are presented.

According to the "Grin Book of Ukraine" the associations with this sedge considered as rare and located at eastern border of distribution in the western regions of Ukraine and hence they are in need of a protection.

Locations of other rare species included to the "Ukrainian Data Book" – *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo, *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *Fritillaria meleagris* L. were detected. Taking into consideration the high rarity of the locations it is necessary to ensure corresponding protection regime on the territory.

Дослідження боліт Західного Опілля проводилося польськими натуралістами ще під час експедиції у 1906 році. S.Wierdak опрацював гербарний матеріал і висвітлив отримані результати щодо фітоценотичної приуроченості та видового складу регіональної флори у відомій праці "Рослинність Більшівців" [7]. За радянської доби вивчення болотних масивів території продовжили М.С.Боч і М.І.Рубцов, які основну увагу приділяли питанню геоморфології та походження місцевих боліт [1]. Наступні детальні дослідження в регіоні М.І.Рубцов здійснював разом з Є.М.Брадєс, у результаті цієї співпраці була розроблена геоморфологічна класифікація Опільських боліт і частково описана їхня рослинність і стратиграфія [2]. Огляд використаного матеріалу свідчить, що питання про всебічне вивчення флористичної різноманітності й фітосозологічну характеристику регіональних боліт залишається відкритим. Проведені нами

флористичні дослідження Західного Опілля дають змогу доповнити загальне уявлення про болотні масиви регіону.

Західне Опілля геоморфологічно в основному відповідає підрайону Південно-Опільської хвилястої височини [6]. Це скульптурне підняття є хвилястою височиною з висотою місцевих вододілів до 350 м над рівнем моря, розчленованою балками й долинами річок. Ландшафтними особливостями регіону є відклади гіпсу, що відслонюються на ізольованих горбах, вершинах горбогірних пасм тощо.

Згідно з районуванням боліт України [3], Опілля належить до торфово-болотного району Подільського Лісостепу. Ступінь зволоження території досить високий, річна кількість опадів сягає понад 600 мм. Болотоутворенню на Опіллі перешкоджає велике випаровування за досить високих середніх річних температур — від 6,8 до 7,5°C і значна розчленованість скульптурного підняття з хорошими умовами стоку води [1, 2, 6]. Становленню болотних масивів не сприяє наявність потужної водопроникної товщі верхньокрейдових і третинних пісків, вапняків, лесових порід по вододілах і схилах, що унеможлиблює тривале застоювання води. Зважаючи на ці фактори, болота на Західному Опіллі приурочені головним чином до ділянок річкових долин і днищ балок за умов впливу річкових, повеневих і ґрунтових вод. Атмосферні опади мало впливають на трофіку болотних масивів і тому болота Опілля належать, переважно, до низинного типу [3].

Дослідження болотних масивів протягом 1997–2000 рр. дали змогу виявити реліктовий осередок нового для Західного Опілля виду — *Carex davalliana* Smith, що є рідкісним видом нашої флори, занесеним до другого видання “Червоної книги України” [5]. Знайдене місцезростання зумовило необхідність детальнішого вивчення *C. davalliana* в польових умовах.

Під час флористичного та геоботанічного дослідження долини р.Гнила Липа (Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.) було виявлено реліктовий локалітет болотної флори. Місцезнаходження *C. davalliana* приурочене до болотного масиву, розташованого між селами Лучинці та Обельниця на днищі балки біля підніжжя вапнякового схилу. Сучасне русло ріки віддалене від болота, живлення урочища відбувається виключно за рахунок ґрунтових і поверхнево-стічних вод; заболоченість території значною мірою зумовлена близьким заляганням до поверхні підземних крейдових водоносних пластів, на денній поверхні в межах мікропонижень стоїть вода шаром завглибшки 3-5 см.

Безлісе низинне болото, що простягнулося вздовж схилів на 1,5 км і має приблизно ширину до 300 м, зайняте лучно-болотною, болотною й чагарниковою рослинністю. У рельєфних мікропониженнях урочища з постійною обводненістю формуються умови, сприятливі для існування реліктових болотних угруповань. Саме на таких ділянках ландшафту виявлено рідкісні угруповання евтрофних боліт, зокрема фрагменти асоціації *Caricetum davallianae* Dutoit 1924, яка набуває на невеликій площі едифікаторного значення. Загальне вкриття травостою нещільне, зосереджене на вільних від води місцях. Разом з *C. davalliana* основу наземного рослинного вкриття утворюють *Calhta palustris* L., *Carex acutiformis* Ehrh., *C. elata* All., *Cyperus fuscus* L., *Eleocharis palustris* (L.) Roem. et. Schult., *Eriophorum latifolium* Hoppe, *Galium palustre* L., *G. uliginosum* L., *Juncus articulatus* L., *Molinia caerulea* (L.) Moench., *Scirpus sylvaticus* L., *Triglochin palustre* L. У складі травостою представлені також *Coronaria flos-cuculi* (L.) A.Br., *Cirsium canum* (L.) All., *Cirsium rivulare* (Jacq.) All., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *Epipactis palustris* (L.) Crantz, *Lycopus europaeus* L., *Parnassia palustris* L., *Solanum nigrum* L., *Valeriana exaltata* Mikan. В умовах більшої зволоженості збереглися фрагменти угруповань *Carex paniculata* – *Phragmites australis*.

На периферії описаних зволжених мікропонижень за дещо нижчого рівня залягання ґрунтових вод, формуються угруповання з більшою участю болотних і лучно-болотних видів. До травостою додаються *Calystegia sepium* (L.) R.Br., *Deschampsia caespitosa* (L.) Beauv., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim., *Fritillaria meleagris* L., *Eupatorium cannabinum* L., *Luzula campestris* (L.) DC., *Lysimachia vulgaris* L., *Lythrum salicaria* L., *Polygonum bistorta* L. Торфові луки на осушених унаслідок часткової меліорації ділянках представлені угрупованнями *Molinia caerulea* + *Deschampsia caespitosa*. У складі щільного травостою зростають *Anthoxanthum odoratum* L., *Briza media* L., *Centaurea jacea* L., *Dactylis glomerata* L., *Ficaria verna* Huds., *Fritillaria meleagris* L., *Galium boreale* L., *Odonites vulgaris* Moench., *Primula elatior* (L.) Hill, *Primula veris* L., *Viola hirta* L. На достатньо підсушених торфових луках формуються чагарникові ценози, що представлені угрупованнями з домінуванням *Salix cinerea* L. зі значною участю рідкісного виду *S. rosmarinifolia* L., а також *Populus tremula* L., *Salix acutifolia* Willd., *S triandra* L.

Виявлений болотний масив на Західному Опіллі є осередком рідкісних рослинних угруповань з участю *C. davalliana*. Згідно з даними “Зеленої книги України”, ценози зі зростанням цієї осоки є реліктовими, на території західних областей України перебувають на східній межі поширення й потребують охорони [4]. Присутність у

флорі болота рідкісних видів (*C. davalliana*, *Dactylorhiza incarnata*, *Epipactis palustris*, *Frittilaria meleagris*) свідчить про високу соцологічну цінність досліджуваного болотного масиву і дає підстави для надання урочищу заповідного статусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боч М. С., Рубцов Н. И. О болотных массивах западных районов Подольской возвышенности // Ботан. журн. – 1962. – 47, №4. – С.506-518.
2. Брадiс Є. М., Рубцов М. І. Про болота Опiлля // Укр. ботан. журн. – 1966. – 23, №1. – С. 82-86.
3. Брадiс Є. М. Район Подiльського лiсостепу // Торфово-болотний фонд УРСР, його районування та використання. К.: Наук. думка, 1973. – С.141-162.
4. Зеленая книга Украинской ССР. Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под ред. Ю. Р. Шеляга-Сосонко. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 169 – 171.
5. Червона книга України. Рослинний свiт. – К.: Вид-во “Українська енциклопедiя iм. М.П.Бажана”, 1996. – 608 с.
6. Циcь П. М. Геоморфологiя УРСР. – Львiв: Вид-во Львiв. ун-ту, 1962. – С. 135-138.
7. Wierdak Sz. Roślinność Bolszowiec (Przyczynek do znajomości flory Opola) // Spraw. komis. fizyogr. 1916. – 50. – S. 15.